

Overtredingen langs de Biltse grift

Figuur 1: Gezicht op de Biltse grift bij Vreelust, 1905. Deze boerderij werd gebouwd in 1882, afgebroken in 1965 en stond op het huidige Hessing-terrein. Rechts de Utrechtseweg met bijbehorende bomenrijen en het zuidelijke zandpad. Bron: Collectie Historische Kring D' Oude School.

In 1642 werd de Biltse en Zeister grift in gebruik genomen als scheepvaartverbinding met Utrecht. De vaart strekte zich uit van de Utrechtse Stadsbuitengracht (singels) tot aan de Stoetwegense dijk (thans Bunsinglaan) in Zeist. Het langs de Steenstraat (thans Utrechtseweg, De Bilt, Biltsestraatweg en Biltstraat in Utrecht) gelegen gedeelte van de vaart werd gevormd door een reeds aanwezige, maar

voor dit doel uitgediepte en verbrede sloot langs de zuidzijde van die weg (fig.1). Om de vaarverbinding in stand te houden, was het van belang dat er geen obstakels voor de scheepvaart zouden komen. Ook moesten de breedte en de diepte van de vaart gegarandeerd kunnen worden.

Aanvankelijk waren er geen duidelijke afspraken om een en ander in goede

banen te leiden, maar al vrij snel bleek het noodzakelijk dat er regels kwamen. De meeste ervan werden uitgevaardigd in een provinciale verordening uit 1668 (1a). Zelfs rond 1900 greep de gemeente Utrecht nog terug op die bepalingen uit een ver verleden om een oplossing te vinden voor een zaak over visrechten in het in die stad gelegen deel van de grift (2). Kennelijk waren de regels uit oude verordeningen toen nog steeds van kracht.

Aantrekkelijke route

De eerdergenoemde Steenstraat van Utrecht naar De Bilt, met aan weerszijden een rij hoge bomen en een zandpad, vormde in de 18^e en 19^e eeuw, zeker in combinatie met de aan de zuidkant gelegen vaart, een aantrekkelijke route voor liefhebbers van het buitengebied. Schrijvers en tekenaars lieten zich graag inspireren door de fraaie natuur, het aantrekkelijke landschap en de indrukwekkende buitenverblijven. Daardoor zijn er verscheidene afbeeldingen uit die tijd beschikbaar waarop de Biltse grift, en vaak ook de Steenstraat, zichtbaar zijn. Soms zijn het vergezichten langs de vaart in de richting van Utrecht met zijn Domtoren, zoals fig.2. De tekening toont onder andere de Biltse grift en rechts

daarvan de Biltstraat of Steenstraat, het daarbij gelegen zuidelijk zandpad en de bomenrijen aan weerszijden van de verharde weg. In andere gevallen beelden de prenten, naast de Biltse grift, landhuizen af aan de zuidzijde ervan, zoals bijvoorbeeld onder De Bilt Het Klooster (Wilhelminalaan 10, villa op het KNMI-terrein), Sandwijck (Utrechtseweg 305) en Sluishoef ((Utrechtseweg 315, tegenover de huidige Kerklaan; fig. 3) en onder Maartensdijk of Oostveen de inmiddels verdwenen huizen Bloeiendaal en Groenestein (fig. 4).

Dankzij dergelijke tekeningen, aangevuld met prentbriefkaarten van rond 1900, kunnen we ook nagaan of de geldende regels wel serieus werden nageleefd. Dat blijkt overigens niet altijd het geval.

Figuur 2: 'Gesicht op de Biltstraat buyten Utrecht', met op de achtergrond onder andere de Domtoren. Vervaardiger: D. Verrijk. Datering 1755-1765. Bron: Het Utrechts Archief, cat.nr. 35192.

Figuur 3: Gezicht op de Biltse grift bij Sluishoef (thans Utrechseweg 315, tegenover Kerklaan). Prent naar een tekening van A. Verhoesen uit 1829 (3). Bron: Het Utrechts Archief, cat. nr. 201929.

Vissers

Al vrij snel na de ingebruikname in 1642 bleek de grift visrijk vaarwater. Vissers werkten onder andere met schrobnetten, waarbij de wanden beschadigd raakten en afkaldden. Daardoor werd de vaart ondieper en kwam zijn functie als vaarweg tussen Utrecht, De Bilt en Zeist in het gedrang. Op verzoek van het waterschap (3) vaardigde de provincie in 1644 een visverbod uit (1a). Alleen de eigenaren van de aan de Blikkenburgervaart grenzende percelen en de bestuursleden van het waterschap mochten er nog vissen. Het visverbod werd nog eens bekrachtigd in de eerdergenoemde, meer omvattende verordening en schouwbrief uit 1668, specifiek toegespitst op de Biltse grift. Netten en ander vistuig, korven en manden waren uit den boze. Overtre-

ders riskeerden een boete van 12 gulden en inbeslagname van hun spullen. Onderaan een aanplakbiljet uit 1740 dat bij de Biltse Sluis moet hebben gehangen, werden het visverbod en de bijbehorende boete nog eens nadrukkelijk vermeld (fig. 5).

Ondanks het visverbod circuleren er toch verscheidene prenten en oude ansichtkaarten waarop vissers te zien zijn. Dat is onder andere het geval op de tekening van rond 1760, die is afgebeeld als fig. 2. Als de vissers zich op eigen grond bevonden zouden hebben of lid waren van het bestuur van het waterschap, dan was er geen

vuiltje aan de lucht. Het ligt echter meer voor de hand te veronderstellen dat de vissers op dat moment in overtreding waren.

Vee op afstand

Dat afbrokkelende wanden van de Biltse grift een bedreiging vormden voor de vaardiepte, is aan de hand van de prentbriefkaart van fig. 1 goed voor te stellen. Overigens vormden niet alleen de activiteiten van vissers een gevaar voor de stabiliteit van de randen; ook de aanwezigheid van vee en begeleiders dicht bij de kanten vormde een risico op afkalving of instorten van de randen. Reeds in een schouwbrief van de Steenstraat uit 1620 werd het op straffe van een boete van 3 gulden verboden om paarden of andere beesten te laten drinken uit de langs de Steenstraat gelegen waterlopen (1b). Ook

GElyk ook de Schouten van de Bilt, Zeyft, ende alle de geene die door den Hoog Water-Graaff en Heemraaden zyn geauthoriseert goede toezicht te hebben, dat door niemand buyten kennisse van de voorz. Water-Graaff en Heemraaden in de voorz. Biltse en Zeytse Vaart word gevischt; de Contraveurs te beboeten met een Somme van 12. Guldens, en daar-en-boven haare Netten en Visch-geredschappen afte neemen, volgens het 18. Arttykel van de Ordonnantie.

Te UTRECHT Gedrukt by WILLEM JAN REERS, Ordinaris Drucker der
Ed: Mog: Heeren Staten 's Lands van Utrecht, woonende by de Vic-brugge, 1740.

Figuur 5: Gedeelte van een aanplakbiljet uit 1740 met regels voor de sluiswachter in De Bilt. Onderaan stond het verbod om te vissen in de Biltse en Zeister grift. Bron: Het Utrechts Archief toeg.nr. 29-31 inv.nr. 12.

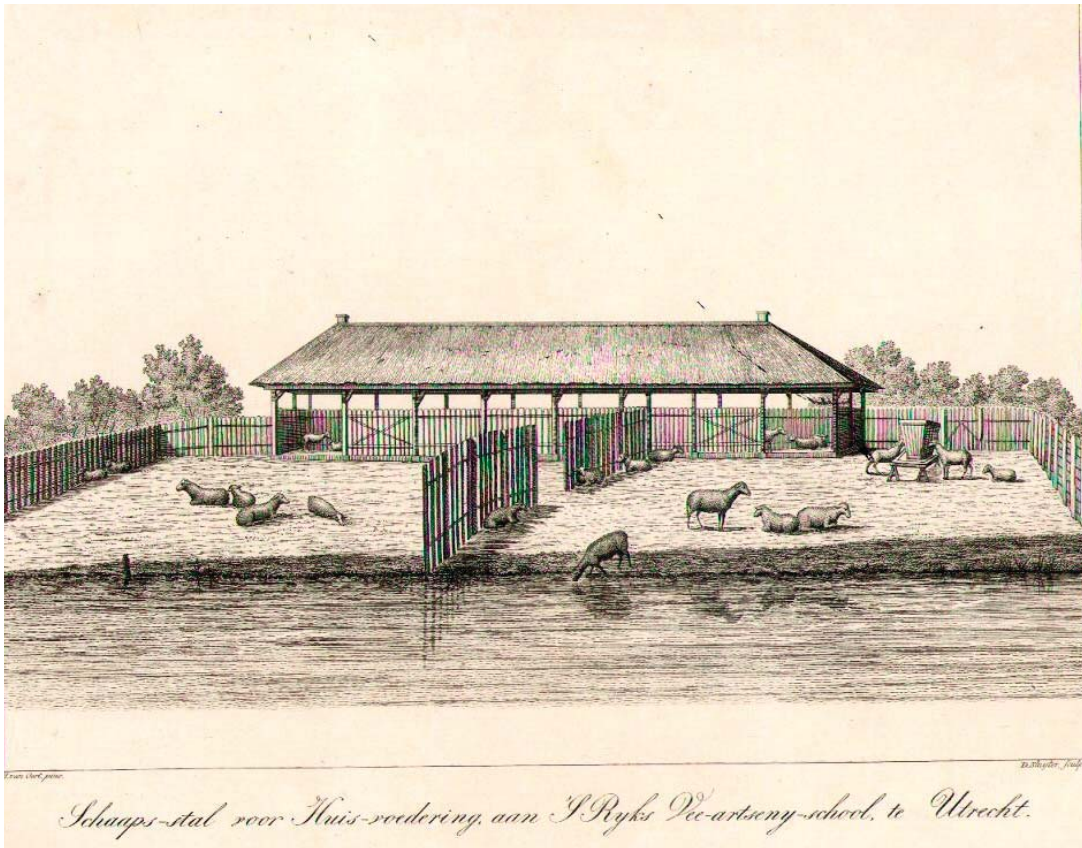
uit de sloot aan de zuidzijde, die later een upgrade tot Biltse grift zou krijgen, mochten de dieren dus niet drinken. Tegelijkertijd werd het verboden om paarden, varkens en andere beesten te dicht langs

de waterkant te laten grazen of wroeten. Als de zogeheten zomerweg, het zandpad tussen de bestrate Steenstraat en de grift, in te slechte staat was om te gebruiken, werd hij met een draaiboom afgesloten,

Figuur 4: Gezicht op de Biltse grift met aan de zuidzijde (links) het huis Groenestein. Anonieme tekening, 1736. Bron: Het Utrechts Archief, cat.nr. 30905.

zo lezen we in de schouwbrief. Wie toch de zomerweg op ging, kon een boete krijgen van 3 gulden. De regelgeving in de belangrijkste verordening en schouwbrief van de Biltse grift, namelijk die uit 1668 (1a), borduurt voort op het beleid uit 1620 ten aanzien van het vee. Er mochten geen drinkplaatsen aangelegd worden voor paarden of ander vee. Verder riskeerde

Figuur 6: Schaapsstal voor huisvoeding aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht. Een van de schapen drinkt water uit de Biltse grift. Prent van D. Sluyter naar een tekening van H. van Oort. Datering: 1830-1850. Bron: Het Utrechts Archief, cat.nr. 38600.

iemand die paarden, runderen, schapen of varkens in de grift dreef of langs de oevers liet grazen een boete van 6 gulden. Eenzelfde boete werd opgelegd aan herders die schapen in de grift dreven om ze te wassen, behoudens nadrukkelijke toestemming van het waterschap.

In latere verordeningen op de Steenstraat uit 1634, 1678 en 1686 werden de zojuist genoemde verbodsbepalingen nog eens bekrachtigd (1b). Wel kwam er uiteindelijk een gedifferentieerd tarief voor het

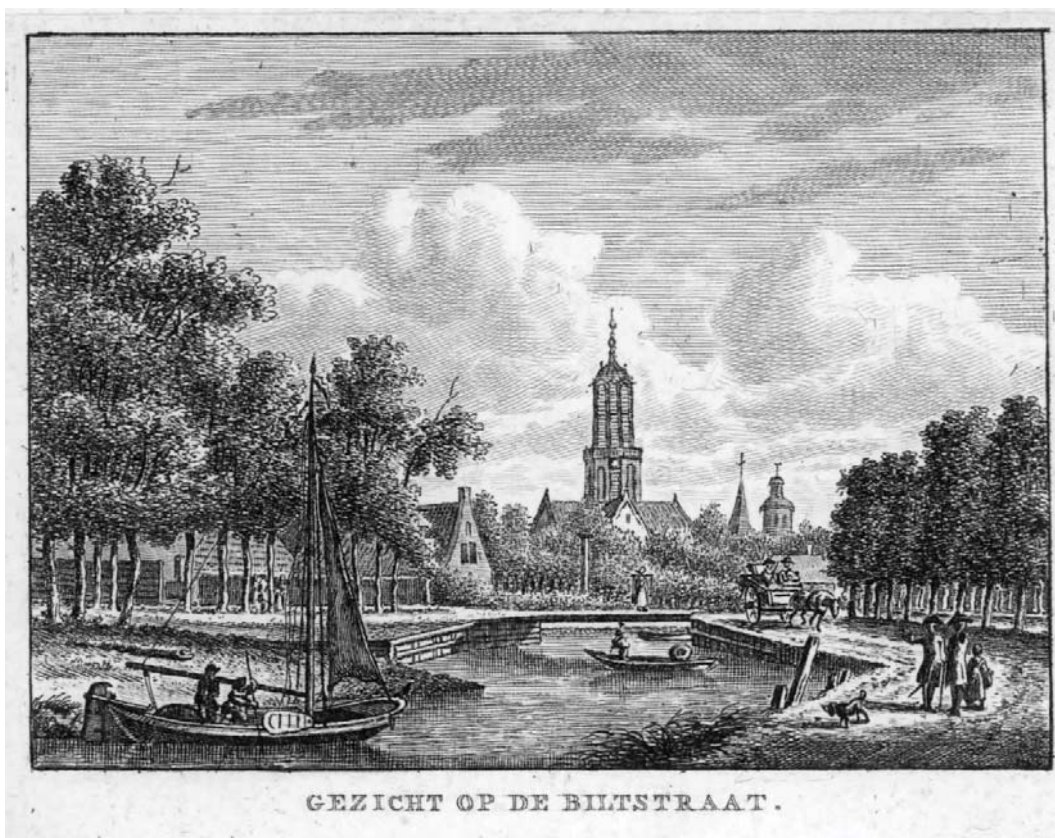
laten grazen van vee langs de oevers van de Biltse grift. Het bedroeg voortaan voor elk paard 3 gulden, voor elk varken 30 stuivers, voor elke os, koe, pink of kalf 1 gulden, en voor ieder schaap 1 stuiver.

Overtredingen

De afbeeldingen die van de Biltse grift bewaard zijn gebleven, laten soms zien dat deze bepalingen omtrent de omgang met vee niet altijd in de praktijk gebracht werden. Zo zit de eigenaar of hoeder van

het vee bij Sluishoef helemaal fout (fig.3). Twee koeien liggen op de kant vlak bij het water, een derde staat er nota bene met alle vier zijn poten in. Je zou kunnen denken dat de tekenaar de koeien heeft toegevoegd om het tafereel idyllischer te maken. In dat geval zou hij de titel van de uitgave uit 1829, waarin de prent verscheen (4), geweld hebben aangedaan. Die suggereert namelijk dat de afbeeldingen 'naar het leven' zijn getekend. Ook de medewerkers van de veeartsenijschool in Utrecht negeerden rond 1860 het verbod vee uit de grift te laten drinken of waren

er niet van op de hoogte (fig.6). Niet alleen vee werd geweerd van de randen van de grift. We zagen eerder al dat volgens de verordening op de Steenstraat uit 1620 de zomerweg tussen het bestrate gedeelte en de Biltse grift niet gebruikt mocht worden als de draaiboom dicht was vanwege de slechte staat van de zandweg. In een nadere verordening op de Steenstraat uit 1686 ging men nog een stap verder. Het zandpad langs de Steenstraat tussen (de singels van) de stad Utrecht en De Bilt mocht helemaal niet meer worden bereden met paard en

Figuur 7: Gezicht op de Biltstraat. Prent van K.F. Bendorp naar een tekening van J. Bulthuis uit 1788. Bron: Het Utrechts Archief, cat.nr. 35194.

wagen. Verder werd verboden met paard en wagen tussen de bomen door heen en weer te rijden van de bestrate weg naar het langs de grift gelegen zandpad of weer terug. In beide gevallen bedroeg de boete 3 gulden. Ook in deze situatie werd een overtreder door een tekenaar betrapt. Op het 'Gezicht op de Biltstraat' uit 1788 zien we een door een paard getrokken koets rijden op de zomerweg tussen de bestrate weg en de Biltse grift (fig. 7). Er was nog een andere regel, die soms werd overtreden. Eigenaren en beheerders van aanliggende percelen en wegen moesten namelijk een strook van 80 centimeter vrijhouden van bebouwing, beplanting of begroeiing. Beschoeiing, zoals bij het huis Groenestein (fig. 4), zal ongetwijfeld wel zijn toegestaan, maar de hekken van de schaapstal van fig. 6 voldoen niet aan deze eis. Ook de boom die in 1736 de brug naar Groenestein markeerde (fig. 4) en de bomen die in 1905 langs de linkerkant van de grift bij boerderij Vreelust stonden (fig. 1), zouden daar eigenlijk weg hebben gemoeten.

Goed nieuws

Gelukkig is er ook goed nieuws te melden. Zo moest de vaart volgens de verordening uit 1668 ruim 6,5 meter breed zijn. Onder bruggen was de vereiste breedte ruim de helft daarvan bij een doorvaarthoogte van anderhalve meter. Bruggen die niet aan de voorschriften voldeden, werden afgebroken; de eigenaar kreeg een boete van 10 gulden.

De breedte van de vaart en van de doorgangen en het onderhoud van de brug-

gen op de afbeeldingen lijken dik in orde, evenals de vereiste doorvaarthoogten.

Voetnoten

1. Water, J. v.d.; *Groot Placaatboek* (Utrecht), tweede deel, Utrecht 1729, a: pp. 243-246 en b: pp. 305-311.
2. Floor, K.; Vissen in de Biltse en Zeister grift, *Seyst*, in voorbereiding.
3. In de geschriften uit die tijd staat voor het waterschap en/of het bestuur daarvan: *Watergraaf en Heemraden van de Nieuwe Biltse Grifte*, voor de provincie en/of het provinciebestuur: *De edele mogende heeren Staten 's Lands van Utrecht*, en voor verordening: *ordonnantie*.
4. *Gezigten van Buitenplaatsen en Gebouwen tusschen de stad Utrecht en de Grebbe, geteekend naar het leven door M. Mourot*, Utrecht 1829.

Auteur:

Kees Floor (1947) verzorgt weercur-sussen en weerlezingen. Hij schreef talrijke artikelen voor dagbladen en tijdschriften, waaronder de Volkskrant, Utrechts Nieuwsblad en De Biltse Grift. Hij werkte bij het KNMI en bij de lerarenopleidingen van Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht.
www.keesfloor.nl